

NEKA ISKUSTVA IZ IV ARAPSKO-IZRAELSKOG RATA

Povodom druge godišnjice oktobarskog rata, u Kairu je održan međunarodni simpozijum (oktobra 1975. god.). Časopis u ovom broju donosi izlaganje dr Milana Šahovića, direktora Instituta za međunarodnu politiku i privredu na tom simpozijumu i prikaz predavanja francuskog pukovnika T. N. Dupuy »Vojna analiza oktobarskog rata«.

OKTOBARSKI RAT I NESVRSTANE ZEMLJE

Dve godine posle oktobarskog rata 1973. njegov uticaj na evolucije sukoba na Bliskom istoku postaje sve očividniji. Uspesi koje su postigle oružane snage Egipta i Sirije na bojnom polju bili su preludij široke ofanzive preduzete u svim oblastima međunarodnog života protiv agresora od arapskog naroda u celini. Miroljubive snage širom sveta uzele su učešće u ovoj borbi koja se neprekidno odvija do danas i u okviru koje se sve više prihvata kao jedino globalno rešenje povlačenje Izraela sa svih teritorija okupiranih 1967. i osnivanje palestinske države. Pošto zakonitost ovih ciljeva arapskog naroda nije sporna, današnja izolacija Izraela, koja nikad nije bila veća, treba da se smatra prirodnom posledicom ove činjenice. Izolacija Izraela može da se ceni, šta više, i kao nesumnjiv izraz nemogućnosti pravdanja agresivne politike u današnjem svetu.

Naglašavajući značaj oktobarskog rata kao prekretnice u toku dugotrajnog sukoba na Bliskom

istoku, treba da se prizna i izvanredna složenost međunarodnih uslova u kojima se ovaj rat odvijao. Svetski mir bio je doveden u pitanje jer je vremenom, zbog različitih vidova, bliskoistočna kriza postala jedna od glavnih briga međunarodne zajednice. Naime, treba odmah naglasiti da je oktobarski rat svojim posledicama uveliko prevazišao geografske okvire oblasti Bliskog istoka. On je, pre svega, otvorio svetlije perspektive arapskim zemljama, stranama sukoba, razbivši mit o nepobedivosti Izraela. S druge strane, upravo zbog akcije arapskih zemalja, proizvođača nafte, energetska kriza koja je pratila oktobarski rat izazvala je mnoštvo novih ekonomskih i političkih konfrontacija koje su praktično dovele u pitanje više nego ikad u toku poslednjih decenija vrednost globalnog sistema političkih i ekonomskih međunarodnih odnosa.

To su razlozi zbog kojih se može očekivati da će u istoriji međuna-

rodnih odnosa oktobarski rat posle drugog svetskog rata dobiti posebno mesto. Iako ograničen po stranama učesnicama i teritoriji koju je obuhvatio, oktobarski rat je omogućio da dođe do drastične manifestacije svih slabosti ovih odnosa, čiji se duboki uzroci nalaze u uslovima nerazvijenih područja sveta koji su izazvali ekonomsku eksploataciju i političku dominaciju od razvijenih industrijskih zemalja, a istorijski koreni u formiranju kapitalističkog svetskog tržišta. Sve je ovo imalo za efekat prisustvo i aktiviranje svih političkih snaga prisutnih u međunarodnom životu, naročito posle 1967, u rešavanju pitanja pokrenutih oktobarskim ratom od njegovog početka pa sve do danas. Zato je, uostalom, i celokupan međunarodni mehanizam za očuvanje mira i saradnju između država vezan za Ujedinjene nacije, koje su na osnovu Povelje univerzalna organizacija današnje zajednice država, bio i ostao angažovan u razmatranju ovih pitanja, nastavljajući akciju započetu još pre pedesetih godina prilikom rešavanja pitanja Palestine.

Na osnovu ovih ocena koje objašnjavaju fundamentalnu važnost koju je u današnjoj fazi razvoja međunarodnih odnosa dobio oktobarski rat mora se, u želji da se protumači njegov uticaj, proširiti analiza političkih snaga koje su učestvovala u njegovom odvijanju. Uobičajeno je u poslednje vreme da se razmišljajući o situaciji na Bliskom istoku govori u najvećoj mogućoj meri o odnosu između njenoga stanja i politike smanjenja zategnutosti (détente) između dve supersile: SAD i Sovjetskog Saveza. Treba priznati da je teško odoljeti iskušenju da se ovako ne postupi imajući u vidu postojeće stanje stvari. Uloga koju ove dve ve-

like sile igraju u pregovorima, njihova izvanredno velika snaga i veoma konkretno prisustvo u materijalnom i političkom smislu na Bliskom istoku i Mediteranu uopšte doprinosi da niko ne može osporiti potrebu da se vodi računa o odnosu između stanja detante između SAD i Sovjetskog Saveza i situacije u ovom delu sveta.

Bilo bi ipak pogrešno ograničavati analizu političke aktivnosti u oktobarskom ratu, kao uostalom i pre i posle njega, isključivo na dve supersile. Različiti vidovi ovoga rata primoravaju da se razmotre, isto tako uporedo i u isto vreme, i stanovišta drugih država tako što osnova svake analize moraju da budu i ostanu zauvek prava i interesi, kao i aktivnost svih direktno zainteresovanih strana, čija je prevashodna, samostalna i suštinska uloga ponovo bila snažno potvrđivanje za vreme oktobarskog rata i posle njega. No, ukazujući na ove faktore, treba odmah podvući da izuzetnu pažnju zaslužuju i akcije i stavovi nesvrstanih zemalja. Treba, naime, naglasiti, shvatajući interes koji i druge grupe zemalja (kao, na primer, članice ZET-a) imaju pravo da manifestuju prema konačnom rešenju bliskoistočnog sukoba, da podrška nesvrstanih zemalja, data arapskim zemljama i palestinskom narodu, po svojoj prirodi daleko prevazilazi okvire solidarnosti koja se obično izražava na međunarodnom polju.

Motive ovakve angažovanosti nesvrstanih zemalja nije teško otkriti. Samo učešće Egipta, Sirije, Jordana i drugih arapskih zemalja, kao i Organizacije za oslobođenje Palestine u radu grupe nesvrstanih zemalja već samo po sebi je dovoljno objašnjenje. Međutim, ako pogledamo suštinu stvari, videće se da se radi o povezanosti koja od-

ražava sa svoje strane skoro potpunosti identičnost interesa arapskih zemalja sa ciljevima i principima političke nesvrstanosti. Poznato je da je ova politika uspjela da izrazi svojom sadržinom složene težnje velike većine naroda i država sveta na političkom, ekonomskom, socijalnom i drugim poljima, polazeći od potrebe borbe za demokratizaciju međunarodnih odnosa a protiv svih oblika korišćenja sile i pritiska, kao i negiranja prava naroda na samoopredeljenje i slobodan život u okviru sopstvenih nezavisnih država. Ako se ovome doda da su oktobarski rat i kriza globalnog sistema političkih i ekonomskih međunarodnih odnosa umnogome međusobno povezani, solidarnost nesvrstanih zemalja sa arapskim zemljama u njihovoj borbi protiv agresora predstavlja logičnu posledicu ove pojave. Tako se, u stvari, objašnjava osnova akcije koju su vodile nesvrstane zemlje u odnosu na sukob na Bliskom istoku i njihovo učešće u traženju njegovog rešenja.

Doprinos nesvrstanih zemalja i-mao je do sada različite oblike koji se odnose na bilateralne, odnosno multilateralne akcije pojedinih od njih ili svih zajedno, a i političke, ekonomske, vojne i druge oblasti saradnje. Taj doprinos nije još uvek dovoljno proučen, te treba razmišljati o preduzimanju naučnih analiza i istraživanja istorijskog i sistematskog karaktera sa stanovišta diplomatske istorije, teorije međunarodnih odnosa i međunarodnog prava, vojne i drugih nauka. Sigurno da bi to bio jedan od zanimljivih predmeta saradnje naučnih radnika, pre svega, nesvrstanih zemalja jer je od prvih dana svoga postojanja grupa nesvrstanih zemalja ulagala velike napore, naročito u okviru organa Ujedinjenih

nacija, da bi se zadovoljile potrebe Egipta, Sirije, Jordana i palestinskog naroda u različitim etapama njihove borbe. Od prve konferencije šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja u Beogradu 1961. do četvrte konferencije u Alžiru 1973. i poslednje konferencije njihovih ministara inostranih poslova održane 1975. u Limi redovno su obrađivani svi vidovi situacije na Bliskom istoku. Odluke i preporuke usvajane na ovim skupovima predstavljale su osnovu političkih akcija prenošenih kasnije u Ujedinjene nacije i na međunarodno polje. Rezultati nisu izostali. Ovo posebno zaslužuje da se podvuče povodom akcija nesvrstanih zemalja vođenih u toku i posle oktobarskog rata ili Konferencije u Alžiru koja mu je prethodila. Može se čak reći da je Konferencija u Alžiru svojim odlukama i preporukama neposredno doprinela uspostavljanju povoljnih međunarodnih uslova koji su olakšali početak vojne ofanzive Egipta. Jedan pogled na aktivnost nesvrstanih zemalja razvijanu pre, u toku i posle oktobarskog rata očevidan je izraz vrednosti ove ocene.

Akcija nesvrstanih zemalja nestalnih članica Saveta bezbednosti vođena u leto 1973. radi zadovoljavanja zahteva za primenu Rezolucije 242 (1967), koja je više puta ponovo potvrđena posle usvajanja, zaslužuje da bude navedena prva. Posle duge debate i teških pregovora osam nesvrstanih zemalja — Gvineja, Indija, Indonezija, Kenija, Panama, Peru, Sudan i Jugoslavija — predložilo je nacrt Rezolucije (V. Dok. S/10974) koji je potvrđen sa 14 glasova država članica Saveta bezbednosti, ali koji zbog veta delegacije SAD, koja je glasala protiv, ipak nije mogao da bude prihvaćen (V. Dok. S/PV. 1735). Osećanje bespomoćnosti koje se proširilo

posle neuspeha ovog pokušaja da se pronađu u Savetu bezbednosti rešenja koja bi pomogla da se nastavi traženje puteva za pokretanje pregovora, direktno je uticalo na rad Konferencije u Alžiru koja se sastala u septembru. Sadržina tekstova donetih na ovoj Konferenciji u okviru Političke deklaracije i Rezolucije br. 2 o stanju na Bliskom istoku pokazuje jasno kako nesvrstane zemlje objašnjavaju neuspeh u nastojanju da dođe do primene Rezolucije 242 (1967) i ostvarenja želja arapskih zemalja, kao i palestinskog naroda. Insistirajući na međusobnoj povezanosti borbe za mir u svetskim razmerama, smanjenju zategnutosti i rešavanju regionalnih sukoba, šefovi država i vlada nesvrstanih zemalja su utvrdili principe na kojima treba zasnovati akciju koja će se voditi povodom sukoba na Bliskom istoku. Sadržina tih tekstova bila je sledeća:

»16. Sve dok bude kolonijalnih ratova, aparthejda, imperijalističke agresije, politike sile i ekonomske eksploatacije i pljačke mir će biti ograničen i u načelu i u obimu. U svetu koji je već podeljen na bogate i siromašne zemlje opasno bi bilo podržavati ovakvu podelu na taj način što bi se mir ograničio na bogate oblasti u svetu dok bi ostalo čovečanstvo bilo osuđeno na nesigurnost i na dominaciju najmoćnijih. Mir je nedeljiv: ne treba ga svesti na pomeranje konfrontacije iz jedne oblasti u drugi niti mir treba da znači da se pomirimo sa postojanjem zategnutosti u jednim oblastima dok bismo se trudili da je uklonimo iz drugih oblasti. Mir će biti nesiguran ako se ne uzmu u obzir interesi zemalja trećeg sveta«.

Navedeni tekst je iz Političke deklaracije iz Alžira koja je govorela o sukobu na Bliskom istoku sledeće:

»28. Situacija na Bliskom istoku i dalje izaziva veliku zabrinutost. Tvrdoglava izraelska politika agresije, ekspanzije i aneksije, kao i izraelska politika ugnjetavanja stanovnika teritorija koje su silom okupirane — izazov je međunarodnoj zajednici, Ujedinjenim nacijama i Opštoj deklaraciji o pravima čoveka i opasnost za svetski mir i bezbednost.

29. Ponovo skrećući pažnju na nedopustivost nasilnog prisvajanja teritorija, Konferencija poziva Izrael da se odmah i bezuslovno povuče sa svih okupiranih teritorija, i obavezuje se da će pomoći Egiptu, Siriji i Jordanu svim sredstvima pri oslobađanju njihovih okupiranih teritorija.

30. U vezi sa ovim, vraćanje nacionalnih prava palestinskom narodu osnovni je preduslov za uspostavljanje ravnopravnog i trajnog mira u ovoj oblasti. Borba palestinskog naroda za vraćanje otadžbine koja mu je oteta integralni je deo borbe svih naroda protiv kolonijalizma i rasne diskriminacije, za samoopredeljenje. Učesnici Konferencije pozivaju sve države, posebno SAD, da se uzdrže od snabdevanja Izraela oružjem i od bilo kakve političke, privredne ili finansijske podrške koja bi mu mogla omogućiti da nastavi agresivnu i ekspanzionističku politiku.

31. Uporan izraelski stav prkošenja međunarodnoj zajednici u Ujedinjenim nacijama navešće nesvrstane zemlje da same i u okviru Ujedinjenih nacija zajedno sa državama-članicama te organizacije preduzmu pojedinačne i kolektivne mere protiv Izraela u skladu sa odredbama Poglavlja VII Povelje Ujedinjenih nacija.

32. Konferencija pruža čvrstu podršku i izražava solidarnost sa palestinskim narodom u njegovom teškom iskušenju i velikim žrtvama koje podnosi da bi povratio svoje nacionalno dostojanstvo i identitet.«

Čitajući ove tekstove u svetlosti današnjih uslova, može se zaključiti da su odluke Konferencije u Alžiru više puta dobile potvrdu u periodu nastalom sa početkom ok-

tobarskog rata. U tome trenutku održavano je 28. redovno zasjedanje Generalne skupštine na kome su šefovi delegacija nesvrstanih zemalja na posebnom skupu usvojili Deklaraciju koju su uputili i Savetu bezbednosti i Generalnoj skupštini izrazivši svoju solidarnost sa Egipitom i Sirijom, a osuđujući agresivnu politiku Izraela (V. Dok. S/11019 i A/9218). Šesnaest nesvrstanih zemalja članica OAJ-a prekinulo je diplomatske odnose sa Izraelom u periodu od 6. do 29. oktobra 1973. (V. Dok. S/11065 i A/9269). No, to su bile marginalne akcije. Glavni pravac delovanja nesvrstanih zemalja ticao se rada Saveta bezbednosti u kome su bile predstavljene grupom od osam nestalnih članova, čiji je sastav skrenuo na sebe pažnju delovanjem u leto 1973. godine. Radilo se, u stvari, o do tada najreprezentativnijoj i najatraktivnijoj grupi nesvrstanih zemalja u okviru Saveta bezbednosti koja je više puta uspela da većtim delovanjem utiče i na ponašanje stalnih članova.

Linija akcije nesvrstanih zemalja u Savetu bezbednosti bila je dvo-smerna. S jedne strane, trebalo je pomoći velikim silama (SAD i Sovjetski Savez) direktno uključenim u traženje rešenja koja su imala da dovedu do prekida vatre i razdvajanja oružanih snaga zaraćenih strana. S druge strane, trebalo je budno paziti da ova rešenja i dogovoreni uslovi njihovog sprovođenja odgovaraju interesima arapskih zemalja i palestinskog naroda, kao i ciljevima i principima Ujedinjenih nacija kao univerzalne organizacije koja ima dužnost da radi na očuvanju međunarodnog mira i bezbednosti.

U skladu sa navedenom orijentacijom nesvrstane zemlje, nestalne članice Saveta bezbednosti, prihva-

tile su Rezoluciju 338 (1973) koju su predložile delegacije SAD i Sovjetskog Saveza. Ova Rezolucija je stranama u sukobu postavila zahtev da odmah prekinu vatru i prestanu sa svima oružanim akcijama, da pristupe primeni Rezolucije 242 (1967), kao i da odmah sa prekidom vatre pristupe pregovorima. Nesvrstane zemlje su odobrile predloženi tekst Rezolucije naglasivši, zajedno sa drugim članovima Saveta, da reči Rezolucije koje govore o pregovorima koji treba da se vode »pod odgovarajućim okriljem u cilju uspostavljanja pravednog i trajnog mira na Bliskom istoku« treba da se tumače tako kako bi se videlo da se misli na okrilje Ujedinjenih nacija. To je, u stvari, bio odgovor na sugestiju koju je u debati dao predstavnik SAD izrazivši želju da se ovi pregovori vode pod okriljem dve supersile (V. Dok. S/PV. 1747). U nastavku rada Saveta bezbednosti nesvrstane zemlje su prihvatile i Rezoluciju 339 (1973), koju su predložile takođe dve supersile, o upućivanju posmatrača svetske organizacije radi nadgledanja poštovanja sporazuma o prekidu vatre između oružanih snaga Izraela i Egipta (V. Dok. S/PV. 1748). Pošto se, međutim, ubrzo videlo da povrede sporazuma o prekidu vatre otežavaju njegovo sprovođenje, nesvrstane zemlje su podnele nov spostveni nacrt rezolucije, kasnije prihvaćen kao Rezolucija 340 (1973), kojim je odlučeno da se pod okriljem Saveta bezbednosti formiraju vanredne snage Ujedinjenih nacija koje su odmah upućene na bojno polje (V. Dok. S/PV. 1749 i 1750).

Na taj način su završena neprijateljstva u oktobarskom ratu stvaranjem uslova koji su omogućili istovremeno i izdvajanje oružanih snaga zaraćenih strana i stvaranje uslova za održavanje Ženevske kon-

ferencije o miru na Bliskom istoku. U vezi sa ovim od posebnog značaja je upravo činjenica da je Rezolucija 344 (1973) Saveta bezbednosti o sazivanju Ženevske konferencije usvojena na predlog deset nestalnih članova Saveta (među kojima je bilo osam nesvrstanih zemalja). Ova Rezolucija je potvrđena sa 10 glasova za, ni jednim protiv i 4 uzdržana glasa (SAD, Francuska, Velika Britanija i Sovjetski Savez) uz izjavu Kine da ne želi da učestvuje u glasanju. Drugim rečima, uz neslaganje stalnih članova Saveta bezbednosti (pet velikih sila) prihvaćena je Rezolucija 344 (1973) koja je regulisala pitanja sazivanja Ženevske konferencije. Pri tome je glavni problem predstavljalo utvrđivanje karaktera odnosa koji je trebalo uspostaviti između svetske organizacije i njenog generalnog sekretara, s jedne strane, i same Konferencije, s druge. Trebalo je u praksi naći rešenje za primenu formulacije Rezolucije 338 (1973) koja je zahtevala održavanje Konferencije »pod odgovarajućim okriljem u cilju uspostavljanja pravednog i trajnog mira na Bliskom istoku« povodom koje je i došlo do neslaganja prilikom njenog usvajanja. Moralo je doći do zakazivanja zatvorene sednice Saveta bezbednosti da bi ovo pitanje bilo rešeno. Konačno je odlučeno, kao što se vidi iz teksta Rezolucije 344 (1973), da će generalni sekretar »igrati punu i efikasnu ulogu na Konferenciji, u skladu sa odgovarajućim rezolucijama Saveta bezbednosti i da će predsedavati njenim sednicama ako to budu strane zahtevale« (V. Kominičke sa 1760 (zatvorene) sednice Saveta bezbednosti). Bliže rečeno, nesvrstane zemlje založile su se za prihvatanje ove Rezolucije jer je trebalo još jedanput, i to nedvosmisleno, podvući da Ujedinjene na-

cije treba da budu na Ženevskoj konferenciji o miru na Bliskom istoku u položaju koji će im dozvoljavati da na njoj izvršavaju zadatke postavljene Poveljom a na bazi interesovanja koje je međunarodna zajednica u celini pokazala prema mirnom rešavanju sukoba na Bliskom istoku.

Rešenja iz rezolucija Saveta bezbednosti, donetih u oktobarskom ratu, odražavaju potrebe i mogućnosti trenutka. Podrobnom analizom političkih stavova država članica Saveta bezbednosti i njihovih predloga, kao i usvojenih rešenja moglo bi se doći do interesantnih i dalekosežnih zaključaka ne samo u vezi sa sukobom na Bliskom istoku nego i uopšte sa mogućnostima delovanja Ujedinjenih nacija kao organizacije zadužene za očuvanje svetskog mira. Niko ne bi, sprovodeći sistematsku analizu, mogao preći preko uključenja istočnoevropskih socijalističkih zemalja u organizovane posmatračke aktivnosti do koga je došlo na traženje Sovjetskog Saveza, odnosno izjave njegovog predstavnika da je ova velika sila spremna da sa ostalim socijalističkim zemljama učestvuje u sastavu vanrednih snaga Ujedinjenih nacija. Do ovoga nije moglo doći, ali navedeni stav nije ništa manje karakterističan ako se uzme u obzir ranije odbijanje Sovjetskog Saveza da učestvuje u mirovnim operacijama svetske organizacije.

Posle oktobarskog rata došlo je do manifestacije novih tendencija u evoluciji sukoba na Bliskom istoku. U toku proteklog perioda ne samo da su nesvrstane zemlje uspele da pojačaju svoju solidarnost sa arapskim zemljama i palestinskim narodom nego i da prilagode svoje akcije stvorenim uslovima. Rezolucije Generalne skupštine, prihvaćene na dvadeset devetom zase-

danju Generalne skupštine — 3236 (XXIX) o pitanju Palestine i 3237 (XXIX) o davanju statusa posmatrača Organizaciji oslobođenja Palestine najizrazitiji su primer ovih pomeranja.

Izgleda, međutim, da bi sa novim tendencijama koje se mogu videti u toku tekućeg razvoja sukoba na Bliskom istoku konkretna uloga nesvrstanih zemalja mogla postati još značajnija nego što je to bio slučaj u prošlosti. Ocrta se formiranje šireg novog konteksta odnosa u kome bi mogli da budu nastavljeni naponi za traženje globalnog rešenja uz postavljanje novih pitanja na koja treba da odgovore sve zainteresovane strane. Izvesni rezultati postignuti u obliku poslednjih sporazuma o delimičnom povlačenju trupa sa Golana, zaključeni između Egipta i Izraela uz aktivno učešće SAD, mogu da budu pozdravljeni pod uslovom da doprinesu prihvatanju globalnih rešenja koja će poštovati interese svih arapskih država, strana ovog sukoba i palestinskog naroda. U svetlosti ovoga momenta može se razumeti zbog čega je i konferencija ministara inostranih poslova nesvrstanih zemalja, održana u Lima avgusta 1975. godine, izričito insistirala u tekstu Deklaracije Lime o uzajamnoj pomoći i solidarnosti da: »48. Situacija u Palestini i na Bliskom istoku predstavlja i dalje ozbiljnu pretnju međunarodnom miru i bezbednosti...«. U najjužoj

vezi sa ovim zaključkom su i drugi paragrafi ovog dokumenta koji ukazuju na neophodnost jačanja uloge nesvrstanih zemalja u traženju rešenja za sukob na Bliskom istoku. Tako se ističe:

»49. Održavanje situacije 'ni rat ni mir' sprečava ostvarivanje opravdanog i pravičnog rešenja uto-liko više što o tom sukobu raspravlja mali broj zemalja bez aktivnog učešća nesvrstanih zemalja.

53. Ministri inostranih poslova ponovo potvrđuju svoje ubeđenje da nesvrstane zemlje treba da direktno i pozitivno doprinesu naporima za postizanje pravednog i trajnog mira na Bliskom istoku«.

U zaključku se može podvući, imajući u vidu doprinos koji su nesvrstane zemlje dale rešavanju sukoba na Bliskom istoku u prošlosti i iskušenja koja očekuju u budućnosti arapske zemlje i palestinski narod, da ovaj zahtev iz Lime ima duboko opravdanje zasnovano i na dosadašnjem iskustvu i današnjim potrebama. To je zahtev koji odgovara i opštim interesima nesvrstanih zemalja jer odražava prirodu postojećih međunarodnih odnosa u kojima se manifestuju istovremeno sve veća međuzavisnost svih država i naroda i nedeljivost svetskog mira. Otuda i svako stvarno rešenje sukoba na Bliskom istoku ne bi smelo da prenebregne ove osnovne pretpostavke života savremene međunarodne zajednice.

Dr Milan Šahović